

LES DESAMORTITZACIONS VUITCENTISTES I TORREDEMBARRA
Salvador-J. Rovira i Gómez

1. Consideracions generals entorn de la desamortització

Entenem per desamortització l'acte jurídic pel qual els béns amortitzats o de mà morta, que eren inalienables per prescripció legal, tornen a adquirir la condició de lliures, és a dir, de vendibles. També podem dir que hom dóna el nom de desamortització a les disposicions que el poder polític ha anat promulgant per tal de restituir al mercat de compra-venda la propietat acumulada en les mans mortes. La desamortització implica, per als propietaris dels béns desamortitzats, la pèrdua de llurs propietats les quals passen a l'Estat qui, com a nou posseïdor, pot vendre-les a particulars en qualitat de béns lliures.

En el panorama de l'Estat espanyol vuitcentista hom troba quatre fases de desamortització. La primera es produí l'any 1798. La segona tingué lloc durant el trienni liberal (1820-23). El ministre Mendizábal impulsà la tercera, l'any 1836; mentre que Pasqual Madoz fou el promotor, l'any 1855, de la quarta i darrera.

Les tres primeres desamortitzacions afectaren fonamentlment les possessions de l'Església, al temps que la darrera, sense deixar d'emparar-se dels béns eclesiàstics, s'abocà damunt del patrimoni de les corporacions civils.

La primera desamortització fou conseqüència de l'aplicació del decret del 19 de setembre del 1798, promulgat per Carles IV, que disposava que fossin alienats els béns arrels dels hospitals, hospicis, cases de misericòrdia, de reclusió, d'expòsits, confraries, memòries, obres pies i patronats de legs (1).

La segona es produí de resultes del decret de l'1 d'octubre del 1820 que suprimia els monestirs dels ordes monacals, els canonges regulars, els convents dels ordes militars, els de Sant Joan de Déu, dels Betlemites i els hospitalers de qualsevol classe, i disposava, en l'article 23, l'aplicació dels béns mobles o immobles dels monestirs, convents i col·legis suprimits, al crèdit públic.

Els decrets del 19 de febrer del 1836 i del 2 de setembre del 1841 legalitzaren, respectivament, l'apropiació per l'Estat dels béns del clergat regular i del secular, i permeteren l'entrada en el mercat immobiliari, en qualitat de béns estatals, d'un nombre ingent de propietats (2).

La darrera fase desamortitzadora la possibilità la llei de l'1 de maig del 1855 en declarar en estat de venda tots els predis rústics i urbans, com també els censos i censals, pertanyents a l'Estat, al Clergat, als ordes militars, a les confraries, obres pies i santuaris, a l'infant Carles, als propis dels pobles, a la beneficència i a la instrucció pública. Aquesta llei, pel fet de derogar totes les disposicions que, d'alguna manera, la podien contradir, passà a ser el text legal desamortitzador per excel·lència (3).

2. Fonts utilitzades

Per a la realització d'aquest treball han estat emprades tres fonts documentals; els butlletins oficials de la província de Tarragona, els inventaris de la Delegació d'Hisenda de Tarragona i els protocols notariais.

Del «Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona» (BOPT) s'han consultat les col·leccions dels arxius Municipal i de la Diputació de Tarragona, per tal de tenir una informació més completa sobre les finques posades en subhasta, ja que, a causa d'anar els fulls solts i incorporats als exemplars del butlletí, se n'han perdut més d'un. Els butlletins oficials, a més dels anuncis de les propietats en venda, ofereixen tota una munió de Reials ordres, instruccions, disposicions, circulars, avisos, arrendaments, relació de compradors, etc., de manera que, tot plegat, els converteix en font importantíssima per a l'investigador.

La segona font la constitueixen els quatre inventaris de béns estatals de la Delegació d'Hisenda de Tarragona —ara servats a l'Arxiu Històric de Tarragona (AHT)—. Són quatre volums apaïrats de 31 per 44 centímetres. El primer té 248 folis i hi figuren inventariats els béns estatals que quedaven per alienar l'any 1851. El segon inventari conté 256 folis en els quals s'han registrat les finques urbanes declarades en venda per la llei del 1^{er} de maig del 1855; mentre que als volums tercer i quart, de 107 i 200 folis, respectivament, consten les relacions de les finques venudes i per vendre provinents del Clergat, Estat i Corporacions. Els inventaris contenen una abundor considerable de dades: tipus de finca, nom de l'antic propietari, lloc d'ubicació, límits, arrendaments, dades de la subhasta i de la rematada, nom del comprador, aclariments varis, etc., però, a despit de la informació tan generosa que proporcionen, no són cent per cent fiables per la qual cosa els utilitzem com a complement de dades o bé com a succedanis d'informació de més qualitat.

De totes les fonts que poden ser emprades per tirar endavant un estudi de la desamortització, la millor, i això sense cap mena de dubte, és la constituïda pels protocols notariais. Les escriptures notariais permeten conèixer la descripció de la finca, la taxació i capitalització, els preus de subhasta i de remat, les dates de subhasta i d'adjudicació, els homes de palla que intervingueren en l'operació alienadora, el nom, professió, lloc de naixença i residència del comprador, etc. Els protocols notariais que contenen les escriptures de venda dels béns estatals estan dipositats, fins el 1865, a l'Arxiu Històric de Tarragona, però, d'aquest any endavant, es conserven a l'Arxiu del Notariat; aquesta circumstància no en permet la consulta i impedeix cloure la investigació de la desamortització a les comarques tarragonines ja que ens deixa mancats d'elements importantíssims referits als testaferros, compradors com també a les sumes de diners invertides en la darrera fase de la desamortització Madoz.

3. Els béns incorporats a l'Estat

Les lleis desamortitzadores vuitcentistes convertiren l'Estat en propietari d'una sèrie de finques ubicades al terme torredembarrenc, els antics propietaris de les quals havien estat la beneficència local, el clergat parroquial d'Altafulla i Torredembarra i la comunitat local de veïns.

L'Estat, en total, s'incorporà un corral, un abeurador, dos magatzems, quatre cases i catorze jornals de tera; aquests béns, segons l'origen de la propietat, es distribueixen de la manera següent:

Beneficència-rústica

- 1 (1) 1 25/100 jornals, vinya, partida dels Munts (4).

Beneficència-urbana

- 1 (2) Casa, c/ Hospital (5).
2 (3) Casa, c/ Hospital (6).
3 (4) Magatzem, c/ Botigues (7).
4 (5) Magatzem, c/ Botigues (8).

Clergat-rústica

- 1 (6) 3 jornals, secà i vinya, partida dels Munts, rectoria d'Altafulla (9).
2 (7) 1 55/100 jornals, horta i secà, partida de Clarà, rectoria de Torredembarra (10).
3 (8) 1 55/100 jornals, horta i secà, partida de Clarà, Rectoria de Torredembarra (11).
4 (9) 90/100 jornals, horta, partida DE LA Sadolla, Rectoria de Torredembarra (12).
5 (10) 26 àrees 16 centiàrees, partida dels Munts, rectoria de Torredembarra (13).
6 (11) 3 jornals, erm i secà, partida dels Munts, benifet de Fontanilles (14)
7 (12) 75/100 jornal, erm i secà, partida dels Munts, benifet de Fontanilles (15)
8 (13) 6/8 jornal, horta, partida de les Parellades, benifet de Fontanilles (16)
9 (14) 1 5/8 jornals, horta, partida de les Parellades, benifet de Fontanilles (17)

Clergat-urbana

- 1 (15) Casa, c/ Nou (18).

Propis-urbana

- 1 (16) Casa (19).
2 (17) Abeurador (20).
3 (18) Corral, de 10.143 pams², c/ de les Creus (21).
4 (19) Carnisseria, de 1.200 pams², c/ de la Carnisseria (22).
5 (20) Forn de pa, de 2.205 pams², c/ de la Carnisseria (23).

4. L'operació alienadora

Les propietats que havien estat de l'hospital de Torredembarra foren adjudicades a particulars els anys 1859 i 1861. Desconeixem, per ara, l'import de la venda de les dues cases, però sabem que els magatzems foren venuts, respectivament, per 2.800 i 2.200 rals, mentre que la vinya, coneguda com Tros del Paranou, assolí els 12.400 rals.

Pel que fa a les terres provinents del clergat, sembla que les de la rectoria torredembarrenca, situades a Clarà i a la partida de la Sadolla, no resultaren alienades, com tampoc no ho fou la de tres quarts de jornal del benifet de Fontanilles, a la partida dels Munts. Les finques números 6, 8 i 9, pertanyents inicialment al benifet de Fontanilles, passaren a mans privades l'any 1843; la del rector d'Altafulla, el 1869, mentre que la de la rectoria local, a la partida dels Munts, deixà de ser un bé estatal l'any 1896; s'ha de dir, però, que la finca número 6 tornà a l'administració el 8 de gener del 1862 per tal com el seu comprador, el barceloní Miquel Bresciano, no havia abonat, del 1843 ençà, els cinc darrers terminis. L'adjudicació de la casa del carrer Nou tingué lloc el 28 de març del 1866.

Dels béns que originàriament foren dels propis no resultà alienada la casa, i això per la senzilla raó de ser la Casa de la Vila. Tampoc no fou venut l'abeurador, parò sí que ho foren el corral, la carnisseria i el forn de pa. En la rematada, la carnisseria i el forn assoliren, respectivament, els 2.400 i els 2.600 rals.

5. Els compradors

Entre els vuit individus que es feren amb les propietats estatals situades a Torredembarra, destaca el veí de la vila, però natural de Xerta, Ramon Miràs i Pedro ja que adquirí una casa i els dos magatzems de l'hospital més la carnisseria i el forn de pa dels propis.

Els vendrellencs Francesc Xavier Calbó i Pere Ferrer foren els compradors de la finca agrària de l'hospital i dels 6/8 de jornal del benifet de Fontanilles.

Josep Marquès i Virgili, tamaritenc resident a Tarragona, adquirí el corral dels propis, mentre que el tarragoní Jaume Bru fou qui, l'any 1843, aconseguí els 1 5/8 jornals que a la partida de les Parellades havia posseït el benifet de Fontanilles.

Altres compradors foren Agustí Andreu —la peça de la rectoria altafullenca—, Antoni Martí i Ferré —la número 5 de la relació— i Miquel Bresciano.

6. Conclusions

Al terme torredembarrenc, la beneficència, el clergat i els propis no eren grans propietaris, per la qual cosa l'Estat només pogué incorporar-se una vintena de finques i encara n'hagué de retornar una: la Casa de la Vila.

De les dinou finques desamortitzades, deu ho foren a la dècada dels quarantes i la resta com a resultat de la segona fase de la desamortització Madoz.

Malgrat el bon paper adquisitiu fet pel veí de la vila Ramon Miràs i Pedro —una casa, dos magatzems, una carnisseria i un forn—, els torredembarrens no acapararen el protagonisme de l'operació alienadora ja que els altres set compradors no tenien llur residència a la vila.

Cal establir, finalment, que el pes de Torredembarra dins del conjunt de la desamortització vuitcentista a les comarques meridionals de Catalunya és petit.

NOTES

1. Novísima Recopilación, Llei 22, títol 5, Llibre 1.
2. El procés desamortitzador provocat per ambdues lleis a les comarques meridionals de Catalunya el podeu trobar explicat a **La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)** (Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona 1978), ps. 125-149.
3. Una visió més àmplia la podeu trobar a **La desamortització del Bienni Progressista a la província de Tarragona (1855-1856)** (Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona 1983).
4. AHT. Inventari I, núm. 91, foli 89. Mn. Not., caixa 1224, escriptura 276.
5. AHT. Inventari II, núm. 80, foli 172.
6. AHT. Inventari II, núm. 81, foli 172.
7. AHT. Inventari II, núm. 82, foli 172. Mn. Not. 1021, escriptura 111.
8. AHT. Mn. Not. 1021, escriptura 112.
9. AHT. Inventari I, núm 1054, foli 185.
10. AHT. Inventari I, núm 1055, foli 185.
11. AHT. Inventari I, núm 1056, foli 186.
12. AHT. Inventari I, núm 1129, foli 193. BOPT. Suplement del 21-IV-1869.
13. AHT. Inventari I, núm 1293, foli 211.
14. AHT. Inventari I, núm 1118, foli 192. Mn. Not. 992, folis 323-326 v.
15. AHT. Inventari I, núm 1130, foli 193. BOPT. Suplement del 21-IV-1869.
16. AHT. Mn. Not. 992, folis 81-84 v.
17. AHT. Mn. Not. 992, folis 524-527 v.
18. AHT. Inventari II, núm 21, foli 81.
19. AHT. Inventari II, núm 489, foli 45.
20. AHT. Inventari II, núm 490, foli 45.
21. AHT. Inventari II, núm 491, foli 45. Mn. Not. 1024, escriptura 259.
22. AHT. Inventari II, núm 581, foli 52. Mn. Not. 1021, escriptura 110.
23. AHT. Inventari II, núm 582, foli 52. Mn. Not. 1021, escriptura 107.